

den beslecht. De factiestrijd was in de zeventiende eeuw heftig. Hoewel de invloed van de schutterijen en gilden al vóór 1600 was gebroken, ontzagen regenten zich niet keer op keer misbruik te maken van de onrust onder de burgerij. De kloof tussen het stadsbestuur en de bevolking was breed; het stadsbestuur trad bijzonder autocratisch op. De tweedeling binnen het stadsbestuur tussen een binnencirkel die de dienst uitmaakte en de overige regenten werd steeds groter. Van een anstocratiseringsproces was geen sprake; 24% van de regenten bleef van buiten komen. Het gros van de regenten was niet rijk en was naast zijn ambt werkzaam als koopman jurist, waterbouwkundige, medicus, landmeter, brouwer, chirurgijn, herbergier, timmerman, schoolmeester, landbouwer, en dergelijke. 19% had een academische titel. Tholen was de kleinste en armste stemhebbende stad van Zeeland.

Het boek bevat een vracht aan materiaal dat nadere bewerking verdient. De auteur moet een ongelooflijke hoeveelheid tijd en energie hebben gestoken in het bijeenbrengen en bewerken ervan. Helaas zijn de genealogische gegevens door de aard van het resterende bronnenmateriaal zeer onvolledig, zeker voor de eerste helft van het behandelde tijdperk. Van tallozen is geen geboorte- en sterfdatum bekend, slechts een doopdatum; bij tallozen ontbreken ook nadere gegevens over echtgenoten en kinderen. De demografische exercities die H. van Dijk en D. J. Roorda hebben ondernomen voor Zierikzee zijn daarom voor Tholen uitgesloten. De biografische gegevens zijn nog veel onvollediger en blijven beperkt tot wat willekeurige details, behalve voor de voornaamste regenten. Er zijn nauwelijks gegevens over de welstand van het Thools patriciaat voorhanden; de economische positie ervan is daarom niet exact vast te stellen. Interessant is de eerste bijlage, met een lijst van alle Thoolse regenten, hun functies in het stadsbestuur en hun beroep. Uit de lijst blijkt bijvoorbeeld dat de machtigste regent van Tholen de stad steeds in de Gecommitteerde Raden van Zeeland vertegenwoordigde, terwijl ook de bekleding van het baljuwsambt een uitnemende graadmeter voor de lokale machtsverhoudingen was. De uitvoerige chronologische beschrijving van de Thoolse factiestrijd is het kroonjuweel van het boek. Dit fascinerende, op zich staande relaas geeft blijk van een scherp inzicht en oordeel. Het legt, in het voetspoor van D. J. Roorda, alle nadruk op de nietsontziende machtsstrijd in het patriciaat en negeert de overlegcultuur die in de recente literatuur zo is beklemtoond en die van de Gouden Eeuw een karikatuur dreigt te maken.

Helaas bestaat er een merkwaardig contrast tussen het zorgvuldige inleidende deel en het slordige genealogische deel. De biografische gegevens zijn vaak direct uit de bronnen overgenomen en zijn daarom nogal cryptisch geformuleerd. Zij worden bovendien vrij willekeurig, zonder samenhang, gepresenteerd. De verantwoording van de gegevens en hun precieze vindplaats vertonen veel lacunes; de literatuurlijst en de verklaring van afkortingen zijn onvolledig. Desalniettemin is dit een zeer belangrijken waardevol werk, dat én als bronnenuitgave én als historische studie tot in lengte van dagen zijn nut zal bewijzen.

Guido de Bruin

N. de Roy van Zuydewijn, *Van koopman tot icoon. Johan van der Veken en de Zuid-Nederlandse immigranten in Rotterdam rond 1600* (Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 2002; Amsterdam: Prometheus/Bert Bakker, 2002, 387 blz., €24,95, ISBN 90 351 2467 7).

Laat u, lezer, wanneer u dit boek ter hand neemt, niet door de titel misleiden. Het is geen biografie — al wordt Johan van der Veken wel naar voren geschoven als mogelijk kenmerkend voor de Zuid-Nederlandse immigranten in Rotterdam aan het einde van de zestiende eeuw. Het

gaat niet over de transfiguratie van Van der Veken van koopman tot icoon — al is het laatste hoofdstuk van het boek gewijd aan de manier waarop hij in de twintigste eeuw werd gebombardeerd tot symbool van de Rotterdamse ondernemer. Evenmin is het een groepsportret van de Zuid-Nederlandse immigranten in Rotterdam rond 1600 — al worden de trekken van heel wat van hen in het boek geschetst. Wat is het dan wel? Noortje de Roy van Zuydewijn geeft in de inleiding van het boek — haar proefschrift — haar bedoelingen aan. Zij wil de maatschappelijke en culturele inbreng van Zuid-Nederlandse immigranten in Rotterdam rond 1600 behandelen. Zij wil de cultuur die zij naar het Noorden meenamen, 'zichtbaar maken' en het is haar bedoeling met een persoonlijk portret van een van hen, Johan van der Veken, de groep Zuid-Nederlandse immigranten in Rotterdam 'dichterbij te brengen.'

De Roy van Zuydewijn begint haar boek met een karakterisering van de Nederlanden en Rotterdam in de decennia rond 1600. Het waren jaren van opstand en oorlog, maar ook van economische expansie. Rotterdam groeide tussen 1561 en 1622 van 10.000 tot 19.500 inwoners. Ongeveer de helft van de toename betrof immigratie van Zuid-Nederlanders. Vooral aan de Maaskant werden nieuwe stadsdelen aangelegd met talrijke nieuwe woningen en bedrijfsgebouwen en ruime havens. In korte tijd ontwikkelde de stad zich tot de tweede handelsstad van de Republiek. Tegen de achtergrond van deze ontwikkelingen behandelt De Roy van Zuydewijn de persoonlijke en openbare levensstijl van de Nederlandse en Rotterdamse elite, met telkens bijzondere aandacht voor de bovenlaag van de Zuidelijke immigranten in het algemeen en Van der Veken in het bijzonder. Zij legt daarbij de nadruk op de materiële cultuur en gaat uitvoerig in op de architectuur en de inrichting van de woonhuizen, de kleding en de sieraden, het bezit van heerlijkheden en buitenhuizen en het bedrijven van liefdadigheid.

Johan van der Veken werd in 1549 in Mechelen geboren. Samen met zijn vrouw, Johanna Quingets, vestigde hij zich omstreeks 1580 in Rotterdam. Zijn motieven daartoe waren niet godsdienstig maar waarschijnlijk in hoofdzaak economisch. Van der Veken was en bleef katholiek. Hij was, net als zijn vader, haringhandelaar, en de haringvisserij en de haringhandel vormden een van de pijlers van de Rotterdamse economie. Van der Veken verdiende goed met zijn internationale haringhandel, en behoorde tot de ondernemers die eind jaren negentig de eerste Rotterdamse uitredingen naar Afrika, Amerika en Azië organiseerden. Hij belegde in de VOC en werd bewindhebber van de Kamer Rotterdam. Hij verwierf op grond van zijn zaken aanzien, maar trad nimmer tot de vroedschap toe. Van der Veken overleed in Rotterdam in 1616. Dat hij een succesvol zakenman was, mag blijken uit de waarde van zijn nalatenschap: bijna 700.000 gulden. Volgens De Roy van Zuydewijn bouwde hij een 'handelsimperium' op en was hij 'misschien niet de grootste, maar wel een van de meest succesvolle ondernemers van zijn tijd' en 'financier van de Republiek'...

Zover is de lezer gevorderd — het boek is bijna uit — als hij zich realiseert wat de auteur aan het doen is. Zij laat de uiteenlopende relevante aspecten van de culturele inbreng van de Zuid-Nederlandse immigranten in Rotterdam de revue passeren. Inderdaad, dat is precies wat zij had aangekondigd. Maar hoe kan het dan dat het zo lang duurt voordat dit doordringt? Dat komt, vrees ik, door de impliciete en caleidoscopische betoogtrant die De Roy van Zuydewijn hanteert. De lezer raakt gedesoriënteerd en dit effect wordt nog vergroot door het contrafunctionele gebruik van witregels en alinea's.

Wat was nu de culturele inbreng van de nieuwkomers? Maar heel weinig van hen drongen in het stadsbestuur door; de kerkelijke gemeenschappen waren minder gesloten; en tot de economische expansie van Rotterdam droegen de immigranten wezelijk bij. De ruimtelijke nieuwe uitleg van de stad vertoonde allerlei overeenkomsten met die van Antwerpen, en ook op het gebied van de architectuur, de woninginrichting en de kleding deden de Zuidelijken hun in-

vloed gelden, zozeer zelfs dat de autochtone rijke Hollandse stedelingen de levensstijl, met name de wooncultuur, de kledingmode en het bezit van buitenhuizen spoedig van de nieuwkomers overnamen.

Ik heb weinig reden te twijfelen aan de juistheid van deze contateringen, maar ik vind de methode die De Roy van Zuydewijn hanteert, niet sterk. Ze laat zien wat de nieuwkomers meebrachten en dat de autochtonen daarvan heel wat overnamen. Maar zij maakt niet helder wat er daardoor, afgezien van de stadsuitbreiding, veranderde in de cultuur van de Rotterdamse elite. Om dat te bepalen had zij op zijn minst de materiële cultuur van de nieuwkomers min of meer methodisch moeten vergelijken met die van de Rotterdammers voor en na hun komst. Zij volgt deze weg niet. Met hoofdstuk 6 ('Noordelijke en zuidelijke levensstijlen') en hoofdstuk 7 ('De balans opgemaakt') lijkt zij hiertoe wel een poging te doen. Hoofdstuk 6 betreft een vergelijking van de levensstijl van de noordeling Johan van Oldenbarneveld en de zuiderling Johan van der Veken. Toch levert die vergelijking weinig meer op dan de constatering dat er over hun levensstijl weinig bekend is en de stellige indruk dat er geen Noord-Zuidtegenstelling in de levensstijl van beide mannen te ontdekken valt. De vraag blijft open tot welke conclusie dit moet leiden. Was er uiteindelijk niet zoveel verschil tussen oud noordelijk en nieuw zuidelijk? Was Van Oldenbarneveld al verzuideeld? Of was Van der Veken snel een noordeling geworden? Hoofdstuk 7 omvat, anders dan de titel doet vermoeden, geen balans of anderszins concluderende overwegingen, maar meandert wat langs de politieke, godsdienstige en culturele ontwikkelingen in en rond Rotterdam omstreeks 1621 — akkoord, het einde van de behandelde periode.

Begrijp mij goed, lezer. Dit boek is interessant en lezenswaard. Het snijdt een relevant en zelfs actueel thema aan: cultuurverandering door immigratie. Maar ik zou als lezer wat meer bij de hand genomen willen worden.

Jan Willem Veluwenkamp

T. van Strien, K. van der Leer, *Hofwijck. Het gedicht en de buitenplaats van Constantijn Huygens* (Zutphen: Walburg pers, 2002, 160 blz., €14,95, ISBN 90 5730 188 1).

Constantijn Huygens' gedicht *Hofwijck*, voor het eerst uitgegeven in 1653, is het kroonjuweel van de hofdichten, het genre dat de zeventiende-eeuwse Nederlandse buitenplaats bezingt. Dit genre, dat de stad en het platteland tegen elkaar uitspeelt, is afgeleid van de epode *beatus ille* van Horatius. Huygens kocht een stuk land bij Voorburg in 1639, en gaf in 1640 of 1641 opdracht dat het werk aan het huis en het landgoed kon beginnen.

In het onderhavige boek voorziet Ton van Strien de versie van *Hofwijck* uit 1653 van een informatieve inleiding en een geannoteerde en gemoderniseerde tekst. Huygens schijnt in de zomer van 1651 aan het vaak lastige gedicht vol toespelingen begonnen te zijn. In het eerste deel, 'Het Gedicht', geeft Van Strien de betekenis van woorden die nu verdwenen zijn of waarvan de betekenis is veranderd. Hij maakt ook beknopte samenvattingen in modern Nederlands proza van elk deel van het gedicht. Hij verdeelt het gedicht, dat een totale lengte heeft van 2.824 regels, in 'hoofdstukken', variërend in lengte van een stuk of tien tot enkele tientallen regels, waarbij hij steeds de allusies uitlegt. Van Strien maakt duidelijk dat zijn boek een voorafschaduwning is van en zal worden opgevolgd door de editie die Willemijn B. de Vries in de serie Monumenta Literaria Neerlandica zal bezorgen.